درس ۲: انسان و ناحیه

مفاهیم آموزشی

۱- انسان‌ها، به‌وجود آورندهٔ نواحی

انسان‌ها در محیط‌های طبیعی تغییراتی به‌وجود می‌آورند. آنها شیوه‌ها و ابزارهای متفاوتی را برای زندگی و بهره‌برداری از محیط طبیعی به کار می‌برند که موجب شکل‌گیری نواحی مختلف یا تغییر نواحی طبیعی می‌شود.

مثال:
۱) بازارهای شناور در بانکوک پایتخت تایلند
۲) نواحی صنعتی پیرامون شهر تهران

۲- نواحی، شکل‌دهندهٔ فعالیت‌های انسان

- نواحی طبیعی و ویژگی‌های آنها زندگی مردم را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد.
- محدودیت‌ها و موانع طبیعی موجب می‌شود که انسان‌ها برای کنترل محیط چاره‌اندیشی کنند و به ابداع ابزارهایی بپردازند.
- انسان‌ها با توجه به شرایط خاص هر ناحیه دست به عمل می‌زنند.

مثال: مردم در نواحی گرم و خشک یا نواحی سرد، از روش‌های متفاوتی برای کنترل محیط استفاده می‌کنند.

۳- رابطه و کنش متقابل نواحی با یکدیگر

هر ناحیهٔ کرهٔ زمین با دیگر نواحی مبادلات اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی دارد. نواحی بر روی یکدیگر تأثیر می‌گذارند.

۴- تأثیر تصمیم‌گیری‌های سیاسی حکومت‌ها بر نواحی

نواحی فقط تحت تأثیر روابط انسان‌ها و محیط طبیعی نیستند، بلکه حکومت‌ها و تصمیم‌گیری‌های سیاسی نیز به شدت روی نواحی تأثیر می‌گذارند.

مثال: برنامه‌ریزی یا تصمیم‌های یک دولت برای ایجاد نواحی گردشگری و پارک‌های ملی یا صنعتی، وقوع جنگ بین حکومت‌ها و نظایر آن می‌تواند موجب حفظ، تغییر یا تخریب نواحی طبیعی و انسانی شود. مانند ساختن جزایر مصنوعی در آب‌های خلیج‌فارس توسط دولت امارات متحدهٔ عربی که به اکوسیستم دریایی خلیج فارس آسیب رسانده است یا کشتار مسلمانان میانمار که موجب مهاجرت گستردهٔ مسلمانان به بنگلادش شده است.

۵- کانون ناحیه، مرزهای ناحیه

هر ناحیه، دارای کانون یا مرکزی است که عوامل وحدت و هماهنگی در آن به بیشترین میزان ممکن وجود دارد. با حرکت از کانون یک ناحیهٔ جغرافیایی به طرف مرزهای آن ناحیه، به تدریج از عوامل همگونی آن ناحیه کاسته می‌شود و سرانجام ناپدید می‌گردند.

مثال ۱: اگر از کانون یک ناحیهٔ صنعتی، دور و به مرزهای ناحیهٔ مجاور نزدیک‌تر شویم از تعداد کارگاه‌ها و کارخانه‌ها کاسته می‌شود.

مثال ۲: هرچه از سمت جنگل‌های بارانی استوایی به سمت بیابان صحرا پیش می‌رویم، بارندگی کمتر، علف‌های ساوان کوتاه‌تر و در حاشیهٔ صحرا به استپ تبدیل می‌شوند.

۱) ✪ مرزهای ناحیه
الف) تعیین مرز نواحی طبیعی (خاک و زیست‌بوم‌ها) آسان‌تر از نواحی انسانی و فرهنگی است.
ب) قلمرو و وسعت نواحی متفاوت است. یک ناحیه ممکن است بخشی از یک روستا یا شهر یا چند کشور باشد.
ج) مرزهای نواحی قابل تغییرند. با فعالیت‌های انسانی یا در اثر عوامل طبیعی ممکن است ویژگی‌های یک ناحیه از بین برود و یا وسعت آن کم و زیاد شود.
مثال: کاهش وسعت ناحیهٔ کشاورزی به دلیل مهاجرت روستاییان یا خشکسالی
د) مرزهای سیاسی و اداری بر مبنای انتخاب انسان‌ها تعیین شده‌اند و معمولاً بر مرزهای جغرافیایی منطبق نیستند.

۲) ✪ انواع نواحی
الف) طبیعی: این نواحی در سراسر کره زمین گسترده شده‌اند و بستر زندگی و فعالیت‌های انسان محسوب می‌شوند. جوامع انسانی برای ادامهٔ حیات به نواحی طبیعی وابسته‌اند.
ب) انسانی: این نواحی اعم از نواحی جمعیتی، فرهنگی، اقتصادی و غیره در بستر نواحی طبیعی استقرار می‌یابند و شکل می‌گیرند.
ج) سیاسی: امروزه تمام نواحی جهان اعم از نواحی طبیعی و انسانی تحت مدیریت سازمان‌های سیاسی یا اداری قرار دارند.
مثال: شهرها، استان‌ها و کشورها نواحی سیاسی محسوب می‌شوند؛ زیرا تحت اداره و مدیریت یک نهاد و سازمان قرار دارند و با مرزهای قراردادی از نواحی مجاور متمایز می‌گردند.

@konkurVIPBook

۱- الف) برای موضوع متن ... . ناحیهٔ صنعتی رور در آلمان که در آن صنایع بزرگ و کوچک متنوعی استقرار یافته است و جزء مهم‌ترین قطب‌های صنعتی اروپا است.

ب) تصاویر متن شمارهٔ ۲ ... . به‌کارگیری ماشین برف‌روب مجهز به GPS جاده‌ای برای پاک‌سازی جاده‌ها ـ کانادا: در کانادا به دلیل قرار گرفتن در عرض‌های جغرافیایی بالا و آب و هوای بسیار سرد و یخبندان و طولانی بودن فصل سرما، انسان با ابداع ابزارهایی مانند ماشین‌های برف‌روب مجهز به GPS و تجهیزات مشابه دیگری توانسته بخش زیادی از مشکلات را حل کند و بتواند در شرایط آب‌وهوایی این ناحیه زندگی راحت‌تری داشته باشد.

احداث تونل و پل برای عبور قطار در ناحیه‌ای کوهستانی و برف‌گیر ـ سوئیس: ساختن جاده‌ها و احداث راه‌آهن در کشورهای کوهستانی مانند سوئیس دشوارتر و پرهزینه‌تر از نواحی با اراضی پست و جلگه‌ای است؛ با این وجود، انسان یاد گرفته است چگونه خودش را با شرایط محیط طبیعی وفق دهد و مشکلات ارتباطی و حمل‌ونقل را در نواحی مرتفع و کوهستانی کاهش دهد.

صید ماهی ـ فیلیپین: کشور فیلیپین به‌صورت مجمع‌الجزایر در جنوب شرق قارهٔ آسیا واقع شده است و به دلیل دسترسی به دریاها و اقیانوس‌ها صنعت ماهیگیری در آن رواج فراوان یافته است و مردم آن نیز با توجه به این مزیّت و ویژگی‌ها، اقدام به صید ماهی و بهره‌برداری از دریا نموده‌اند. به عبارت دیگر در این مثال، محیط بر اقتصاد و نوع معیشت انسان تأثیر گذاشته است.

استفاده از صفحه‌های خورشیدی ـ ادارهٔ برق سمنان: در استان سمنان، ادارهٔ برق به دلیل موقعیت خاص این ناحیه (گرم و خشک بودن) و داشتن ساعات آفتابی زیاد، از این مزیّت برای ساخت صفحه‌ها و نیروگاه‌های خورشیدی استفاده کرده است که نشان‌دهندهٔ تأثیر محیط روی رفتار و عملکرد انسان و استفادهٔ انسان از محیط طبیعی به نفع خود است.

۲- الف) در متن شمارهٔ ۳ ... . مبادلات و روابط اقتصادی موجب رابطه و کنش متقابل بین نواحی مختلف می‌شود. به عنوان مثال کاهش قیمت غلات در بازارهای جهانی سبب کاهش قیمت زمین‌های کشاورزی و نارضایتی کشاورزان در امریکا می‌شود.

رابطهٔ اقتصادی اروپا با کشورهای تولیدکنندهٔ نفت و گاز نیز یک نوع رابطهٔ متقابل نواحی مختلف جهان برای استفاده از منابع محیطی یکدیگر است؛ به عنوان مثال کشورهای عضو اتحادیهٔ اروپا روزانه بیش از یک میلیارد دلار برای واردات نفت و گاز هزینه می‌کنند. کشور صنعتی ژاپن نیز برای تأمین مواد اولیهٔ خود نیازمند نفت ایران است.

ب) آیا در گذشته‌های ... ؟ بله، اما در گذشته‌های دور میزان مبادلات اقتصادی بین نواحی به دلیل عدم گسترش راه‌های ارتباطی و وسایل حمل‌ونقل و کمی جمعیت و پایین بودن سطح تکنولوژی کمتر بوده است.

پ) آیا کنش متقابل ... ؟ بله، به دلیل رشد سریع جمعیت جهان و افزایش نیازها و همچنین توسعهٔ فناوری و تکنولوژی، گسترش راه‌های ارتباطی و وسایل حمل‌ونقل، کنش متقابل و وابستگی نواحی در جهان امروز افزایش یافته است.

۳- با توجه به ... . جنگل‌های آمازون بزرگ‌ترین جنگل‌های جهان است که آنها را «ریه‌های تنفسی» جهان می‌نامند. تخریب این جنگل‌ها سبب کاهش اکسیژن در سطح جهان خواهد شد و تغییرات آب و هوایی در سایر نواحی را به دنبال خواهد داشت.

۴- الف) با مشاهدهٔ نقشه‌های ... ؟ افغانستان و نپال؛ زیرا کشور افغانستان و نپال در محدودهٔ رشته‌کوه‌های بلند هندوکش و هیمالیا قرار دارند و این دو کشور بیشتر دارای سرزمین‌های مرتفع و کوهستانی هستند. ولی آلمان و فرانسه بیشتر در سرزمین‌های پست و جلگه‌ای قرار دارند.

ب) با توجه به ... ؟ محدودیت‌ها و موانع محیطی موجب می‌شود که انسان‌ها برای کنترل محیط و شرایط خاص آن به چاره‌اندیشی و ابداع ابزارها بپردازند. در واقع هر ناحیه شرایط خاصی را به انسان‌ها ارائه و تحمیل می‌کند و انسان‌ها در چارچوب آن شرایط دست به عمل می‌زنند. به عنوان مثال احداث جاده و راه‌آهن در یک ناحیهٔ مرتفع و کوهستانی، دشوارتر و پرهزینه‌تر از ناحیه‌ای است که بیشتر اراضی آن پست و جلگه‌ای است.

۵- الف) با مطالعهٔ متن (۴) ... ؟ حکومت‌ها و تصمیم‌گیری‌های سیاسی به شدت بر نواحی تأثیر می‌گذارند. برنامه‌ریزی یا تصمیم‌های دولت‌ها برای ایجاد نواحی گردشگری، پارک‌های ملی و صنعتی، توسعهٔ کشاورزی در یک ناحیه و یا وقوع جنگ بین حکومت‌ها و کشورها و نظایر آن می‌تواند موجب حفظ یا تغییر و حتّی تخریب نواحی طبیعی و انسانی شود.

ب) تصمیم‌های حکومتی ممکن ... . حفظ: تصمیم دولت ایران در حفظ جنگل‌ها مانند مناطق حفاظت‌شدهٔ سراوان در گیلان و پارک ملی گلستان.

تغییر: ساختن جزیره‌های مصنوعی در آب‌های خلیج‌فارس توسط دولت امارات متحدهٔ عربی موجب آسیب دیدن اکوسیستم دریایی خلیج‌فارس شده است.

تخریب: کشتار مردم مسلمان میانمار و اعمال خشونت بر آنها موجب تخریب این ناحیه و مهاجرت صدها هزار نفر از مردم این منطقه به کشورهای مجاور شده است.

سؤال متن ۱۶

البته در نواحی انسانی مانند نواحی زبانی و قومی، تعیین مرز نواحی دشوارتر از نواحی طبیعی مثل نواحی خاک یا زیست‌بوم‌هاست.
چرا؟ زیرا تغییرات نواحی طبیعی نسبت به نواحی انسانی مانند نواحی زبانی و قومی کمتر است و نواحی انسانی در اثر پدیدهٔ پخش یا انتشار به سرعت توسعه می‌یابد و به نواحی دیگر منتقل می‌شود. مانند انتشار دین اسلام از عربستان به نواحی و کشورهای دیگر و یا انتشار زبان اسپانیایی و پرتغالی به امریکای لاتین. همچنین عامل مهاجرت انسانی موجب می‌شود که نواحی انسانی در ناحیه‌ای از بین برود یا در ناحیه‌ای شکل بگیرد (مانند مهاجرت مردم میانمار به بنگلادش). همچنین این نوع نواحی قابل مشاهده نیستند.

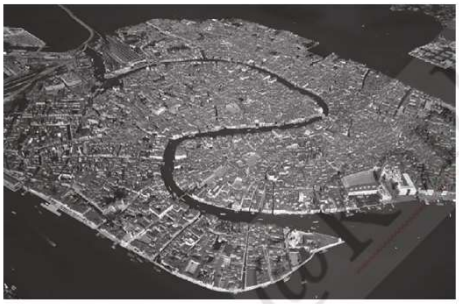
فعالیت ۱۷

۱- الف) در نقشهٔ شمارهٔ (۱) ... ؟ این استان‌ها براساس عوامل اداری و سیاسی از هم جدا شده‌اند و معیارهای طبیعی و انسانی در تعیین مرز این نواحی مورد توجه قرار نگرفته است.
ب) کدام ناحیهٔ طبیعی ... ؟ بیابان لوت (ناحیهٔ بیابانی و نیمه‌بیابانی)
۲- الف) در نقشهٔ شمارهٔ (۲) ... ؟ توسط مرزبندی (عوامل) اداری و سیاسی
ب) کدام ناحیهٔ انسانی ... ؟ قوم پشتون
۳- آیا لزوماً مرزهای ... ؟ خیر، مرزهای اداری و سیاسی براساس انتخاب انسان‌ها و حکومت‌ها تعیین شده‌اند و معمولاً بر مرز نواحی جغرافیایی منطبق نیستند. گاهی یک ناحیهٔ آب و هوایی، زبانی یا قومی بین چند ایالت، استان و حتی چند کشور یا حتی قاره گسترده شده است.

فعالیت ۱۸

بیندیشیم: به نظر ... . خیر، زیرا قاره‌ها از نظر معیارهای طبیعی و انسانی متجانس نیستند. به عنوان مثال در داخل قارهٔ آسیا انواع آب و هوا، تنوع قومیت‌ها، زبان‌های مختلف و ... دیده می‌شود.
ضمن اینکه معمولاً وحدت جغرافیایی و تجانس به گونه‌ای که جغرافی‌دان‌ها ناحیه را بر اساس آن تعریف می‌کنند در مرزبندی قاره‌ها رعایت نشده است و اغلب عوامل اداری و سیاسی در تعیین مرز قاره‌ها مؤثر بوده است.

ارائه در کلاس ۱۸

در هر گروه ... . پاسخ پیشنهادی: شهر ونیز جزیره‌ای در شمال ایتالیاست که در میان دریای آتلانتیک قرار گرفته است و از ۱۱۸ جزیره تشکیل شده است که این جزایر به وسیلهٔ کانال‌هایی از هم جدا شده‌اند و تردد در شهر به وسیلهٔ قایق صورت می‌گیرد. ویژگی‌های طبیعی این شهر موجب شده است ساکنان آن مجبور شوند خود را با آن تطبیق دهند. این شهر شکلی عجیب و متفاوت با شهرسازی رایج در شهرهای جهان دارد و از همین رو سالانه پذیرای میلیون‌ها گردشگر است.
همچنین این شهر، شهر بدون خودرو است و این نکته به این معنی است که ساکنان خود را با شرایط محیطی و طبیعی ناحیه وفق داده‌اند. همچنین معماری این شهر یک تفاوت عمدهٔ دیگر با شهرهای بزرگ دیگر جهان دارد و آن اینکه دارای کوچه‌هایی بسیار باریک است و علت باریک بودن کوچه‌ها نیز همان عامل طبیعی است. در گذشته تنها مسیر ارتباطی، کانال‌های شهر بوده است و درب اصلی هر ساختمان به یک کانال باز می‌شده است.

مهارت‌های جغرافیایی ۱۸

نقشه‌خوانی / تفسیر نقشه

۱- الف) با استفاده از ... . زیرا کشور سوئیس از شمال با آلمان و از غرب با فرانسه، از جنوب با ایتالیا و از شرق با اتریش و لیختن‌اشتاین همسایه است و تحت تأثیر زبان‌های کشورهای همسایهٔ خود قرار گرفته است.
ب) با بررسی نقشه‌های ... . قلمرو و وسعت نواحی متفاوت است. گاه یک ناحیه ممکن است بخشی از یک روستا یا یک شهر یا استان یا یک کشور باشد و گاه ممکن است چند کشور را در بربگیرد و مقیاس جهانی داشته باشد. مانند زیست‌بوم جنگل‌های بارانی استوایی که بخش‌های وسیعی از سه قارهٔ امریکای جنوبی، افریقا و آسیا را دربرگرفته است.
۲- همفکری کنید و ... . پاسخ پیشنهادی: ناحیهٔ معتدل خزری در ایران از نظر اداری و سیاسی در سه استان گسترش یافته است. ناحیهٔ عرب‌زبان که با مرزهای اداری و سیاسی انطباق ندارد و در چندین کشور در قاره‌های آسیا و شمال افریقا امتداد یافته است.

ارزشیابی مستمر

الف) درست یا نادرست بودن جملات زیر را مشخّص کنید. (۰/۵ نمره)

۱ بازارهای شناور در بانکوک پایتخت تایلند از دیدنی‌های جالب توجه آسیای غربی است. ☐ درست ☐ نادرست

۲ تعیین مرز نواحی زبانی دشوارتر از تعیین مرز نواحی خاک هستند. (اهواز ـ مدرسهٔ دخترانه راضیه ـ دی ۹۷)

☐ درست ☐ نادرست

ب) جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید. (۰/۵)

۳ ✪ مرزهای سیاسی، بر مبنای ..... انسان‌ها تعیین شده و بر نواحی جغرافیایی منطبق نیستند.

(اردستان ـ مدرسهٔ ارشاد ـ دی ۹۶)

۴ نواحی انسانی شامل نواحی جمعیتی، فرهنگی، اقتصادی در بستر ..... شکل می‌گیرند.

ج) گزینهٔ درست را انتخاب کنید. (۰/۵)

۵ کدام‌یک از موارد زیر ناحیه محسوب نمی‌شود؟

الف) ساوان　　ب) افریقا

ج) جنگل‌های بارانی استوایی　　د) توندرا

۶ کدام‌یک در مورد مرزهای ناحیه درست نیست؟

الف) مرزهای نواحی ثابت‌اند.　　ب) مرزهای نواحی قابل تغییرند.

ج) تعیین مرزهای نواحی دشوار است.　　د) گزینه‌های «الف» و «ج»

د) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید. (۱/۵)

۷ در کدام نواحی تعیین مرز دقیق دشوار است؟ (اردستان ـ مدرسهٔ ارشاد ـ دی ۹۶)

۸ دو مورد از کاربری جزایر مصنوعی در خلیج فارس را بنویسید.

۹ به چه دلیل مرزهای سیاسی و اداری معمولاً بر مرزهای نواحی طبیعی و انسانی منطبق نیستند؟

(خراسان رضوی ـ مدرسهٔ فرزانگان ـ دی ۹۷)

هـ) به سؤالات زیر پاسخ کامل دهید.

۱۰ در ارتباط با شکل روبه‌رو، به سؤالات پاسخ دهید. (۲) (قم ـ آموزشگاه آل‌البیت (ع) ـ دی ۹۷)

الف) حرف A چه ناحیه‌ای را نشان می‌دهد؟

ب) این ناحیه بین کدام دو نوع ناحیه واقع است؟

ج) توزیع فصلی بارش در این ناحیه چگونه است؟

د) چرا با حرکت به سمت بیابان، ساوان تنک‌تر می‌شود؟

۱۱ ✪ منظور از کانون ناحیه چیست؟ (۱)

۱۲ چرا شهرها، استان‌ها و کشورها نواحی سیاسی محسوب می‌شوند؟ (۱)

۱۳ چند مثال از تصمیم‌گیری‌های سیاسی (دولت‌ها) را که موجب حفظ، تغییر و یا تخریب نواحی طبیعی و انسانی می‌شود، بنویسید. (۱)

---

۱ نادرست (۰/۲۵) ۲ درست (۰/۲۵) ۳ انتخاب (۰/۲۵) ۴ نواحی طبیعی (۰/۲۵) ۵ گزینهٔ «ب» (۰/۲۵) ۶ گزینهٔ «الف» (۰/۲۵) ۷ نواحی انسانی (۰/۵) ۸ مسکونی، تفریحی، تجاری (دو مورد، هر مورد (۰/۲۵)) ۹ زیرا این مرزها بر مبنای انتخاب انسان‌ها تعیین می‌شوند. (۰/۵) ۱۰ الف) ساوان پراکنده (۰/۵)، ب) نیمه‌بیابانی و ساوان متراکم (۰/۵)، ج) تابستان بارانی (۰/۲۵) ـ زمستان خشک (۰/۲۵)، د) زیرا میزان بارش‌ها کاهش می‌یابد. (۰/۵) ۱۱ هر ناحیه دارای کانون و مرکزی است (۰/۵) که بیشترین عوامل وحدت و همگونی در آن دیده می‌شود. (۰/۵) ۱۲ زیرا یک نهاد آنها را اداره و مدیریت می‌کند (۰/۵) این نواحی با مرزهای قراردادی از نواحی مجاور متمایز می‌شوند. (۰/۵) ۱۳ ایجاد یک ناحیهٔ گردشگری و پارک‌های ملی یا صنعتی (۰/۲۵)، توسعهٔ کشاورزی در یک ناحیه (۰/۲۵)، انتقال اجباری ساکنان یک ناحیه به ناحیهٔ دیگر (۰/۲۵)، وقوع جنگ بین حکومت‌ها (۰/۲۵)

@KonkurVIPBook